

мовитись від застосування в санкціях кримінально-правових норм, що передбачають відповідальність за посягання на особу, її життя, здоров'я, честь, гідність, недоторканість, безпеку, а також інші особисті права, свободи й законні інтереси, покарань у вигляді штрафу та громадських робіт, замінивши їх іншими видами покарань, не пов'язаними з отриманням державою прибутку. Тобто, на зако-

новдавчому рівні припинити практику, за якої «кара за вчинений злочин» перетворюється на своєрідний «податок», сплачений злочинцем державі за вчинення ним злочину проти її громадян та за фактичне невиконання державою Україна власної правоохоронної функції, що навіть згідно із загальною теорією держави та права належить до основних постійних [17], внутрішніх її функцій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо гуманізації кримінальної відповідальності : Закон України від 15 квітня 2008 р. № 270-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2008. – № 24. – Ст. 236.
2. Кузьмін С.А. Кримінальна відповідальність учасників організованих груп корисливо-насильницької спрямованості : монографія / С.А. Кузьмін. – К. : ПАЛИВОДА А.В., 2011. – 132 с.
3. Александров Ю.В. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник [для студ. вищ. навч. закл.] / Ю.В. Александров, В.А. Клименко. – К. : МАУП, 2004. – 328 с.
4. Музика А.А. Предмет злочину: теоретичні основи пізнання : монографія / А.А. Музика, Є.В. Лашук. – К. : ПАЛИВОДА А.В., 2011. – 192 с.
5. Дагель П.С. Потерпевший в советском уголовном праве / П.С. Дагель // Потерпевший от преступления: тематический сборник. – Владивосток, 1974. – Т. 85. – С. 18–20.
6. Бантишев О.Ф. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. Загальна частина / О.Ф. Бантишев, С.А. Кузьмін. – К. : ПАЛИВОДА А.В., 2010 – 336 с.
7. Таганцев Н.С. Русское уголовное право. Часть Общая : лекции : в 2 т. / Н.С. Таганцев. – М. : Наука, 1994. – Т. 1. – С. 13.
8. Фесенко Є. Цінність як об'єкт злочину / Є. Фесенко // Право України. – 1999. – № 6. – С. 76–77.
9. Сенаторов М. Поняття потерпілого від злочину в кримінальному праві / М. Сенаторов // Вісник Академії правових наук. – Х., 2003. – № 1. – С. 202–210.
10. Фаргієв И.А. Уголовно-правовые и криминологические основы учения о потерпевшем / И.А. Фаргієв ; под. ред. д. ю. н. проф. А.И. Чучаєва. – СПб. : Ізд-во Р. Асланова «Юридичний центр Прес», 2009. – 338 с.
11. Возіанова Ж.І. Інфекційні і паразитарні хвороби : навч. посібник [для студ. мед. вищ. навч. закл., лікарів-інтернів, курсантів, аспірантів і практ. лікарів] : у 3 т. / Ж.І. Возіанова. – К. : Здоров'я, 2002. – Т. 2. – 658 с.
12. Воробей П.А. Завдання і дія кримінального закону / П.А. Воробей, М.Й. Коржанський, В.М. Щупаковський. – К. : Вид-во «Генеза», 1997. – 157 с.
13. Тарапухин С.А. Квалификация преступлений в судебной и следственной практике / С.А. Тарапухин. – К. : Юринком, 1995. – 208 с.
14. Глистишин В.К. Проблема уголовно-правовой охраны общественных отношений (объект и квалификация преступлений) / В.К. Глистишин. – Л. : Изд-во ЛГУ им. Жданова, 1979. – 108 с.
15. Коржанський М.Й. Нариси кримінального права / М.Й. Коржанський. – К. : ТОВ «Генеза», 1999. – 207 с.
16. Ткач І.В. Відшкодування державою шкоди, завданої злочином : тези доп. / І.В. Ткач // Вісник Академії адвокатури України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. «Україна. 20 років незалежності». – К. : Академія адвокатури України, 2011. – С. 251–253.
17. Московець В.І. Поняття та значення правоохоронної функції держави / В.І. Московець // Право і безпека. – 2011. – № 2 (39). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.pravoznavec.com.ua/period/chapter/8/63/2341>.

УДК 343.7 (477)

ВИДИ ПОКАРАНЬ ЗА ст. 197 КК УКРАЇНИ ТА ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЩОДО ЇХ ПРИЗНАЧЕННЯ

TYPES OF PUNISHMENTS FOR ARTICLE 197 OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE AND SOME QUESTIONS IN RELATION TO THEIR SETTING

Михайліченко Т.О.,
кандидат юридичних наук,
асистент кафедри публічного права
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Публікацію присвячено дослідженню санкції ст. 197 КК України. Автор аналізує види покарань, що можуть бути призначенні особам, які порушують обов'язки щодо зберігання чи охорони майна. На основі проведеного дослідження висвітлюютьсяся проблеми щодо застосування даних покарань та пропонуються шляхи їх розв'язання.

Ключові слова: покарання, штраф, громадські роботи, виправні роботи, обмеження волі, призначенні покарання, порушення обов'язків щодо зберігання чи охорони майна.

Публикация посвящена исследованию санкции ст. 197 УК Украины. Автор анализирует виды наказаний, которые могут быть назначены лицам, нарушающим обязанности по хранению или охране имущества. На базе про-

веденного исследования освещаются проблемы относительно применения данных наказаний и предлагаются пути их решения.

Ключевые слова: наказание, штраф, общественные работы, исправительные работы, ограничение свободы, назначение наказания, нарушение обязанностей по хранению или охране имущества.

The publication is devoted to the study of sanctions of Article 197 of the Criminal Code of Ukraine. The author analyzes the types of punishments that can be assigned to persons violating the obligation of storage or protection of property. The problems regarding the application of these punishments are highlighted on the basis of this study and suggested the ways to solving them.

Key words: punishment, penalty, public works, corrective labor, imprisonment, awarding punishment, violation of the responsibilities of storage or protection the property.

Постановка проблеми. У Конституції України проголошується, що кожен має право володіти, користуватися й розпоряджатися своєю власністю, і що ніхто не може бути протиправно позбавлений цього права, оскільки право приватної власності є непорушним (ст. 41). Гарантії прав та свобод людини визначають зміст і спрямованість діяльності держави (ч. 2 ст. 3), тому протидія злочинності, в тому числі і злочинам проти власності, є важливою функцією держави. Політика держави в боротьбі зі злочинністю передбачає комплекс заходів, серед яких головну роль виконують заходи соціального, економічного, політичного, правового, організаційного та культурно-виховного характеру. У системі цих заходів певне місце посідає й покарання, оскільки воно є необхідним засобом охорони суспільства від злочинних посягань [1, с. 318].

Покарання є одним із найбільш суворих заходів державного примусу. Для того щоб досягти своїх цілей, передбачених ч. 2 ст. 50 КК України, воно має бути законним, справедливим, обґрунтованим та індивідуалізованим. Водночас проблема призначення належних покарань залишається однією зі складних і далеко не повною мірою розроблених у теорії кримінального права. Не є винятком і питання призначення покарання за порушення обов'язків щодо зберігання чи охорони чужого майна, адже комплексних робіт, які б були присвячені даному складу злочину, немає. При цьому аналіз судової практики (2003–2013 рр.) свідчить, що суди доволі часто припускаються певних помилок під час призначення покарання за ст. 197 КК України.

Стан дослідження. Серед учених, які досліджували окремі види покарань та питання їх призначення, в тому числі й за злочини проти власності, варто відзначити М.І. Бажанова, Н.О. Гуторову, Л.М. Демидову, П.Г. Кушніра, Н.О. Лопашенко, В.Г. Павленко, Ю.А. Пономаренка, В.О. Попраса, О.В. Ткачову, В.І. Тютюгіна, Ю.В. Філея та інших.

Важливо наголосити, що вказані науковці зробили вагомий внесок у теорію і практику призначення окремих видів покарань, однак недостатнє дослідження кримінально-правової санкції за порушення обов'язків щодо зберігання чи охорони чужого майна, а також необхідність удосконалення практики її застосування викликають необхідність дослідження санкції ст. 197 КК.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до ст. 65 КК України суд призначає покарання: 1) у межах, установлених у санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК, що передбачає відпові-

дальність за вчинений злочин, за винятком випадків, передбачених ч. 2 ст. 53 КК; 2) відповідно до положень Загальної частини КК; 3) враховуючи ступінь тяжкості вчиненого злочину, особу винного та обстановини, що пом'якшують та обтяжують покарання.

У санкції ст. 197 КК передбачені такі види та розміри покарань:

- 1) штраф до 50 неоподатковуваних мініумів доходів громадян (далі – н.м.д.г.);
- 2) громадські роботи на строк від 120 до 240 годин;
- 3) виправні роботи на строк до 2 років;
- 4) обмеження волі на строк до 2 років.

На наш погляд, такі санкції загалом (у цілому) дозволяють досягти мети покарання щодо осіб, які засуджені за ст. 197 КК України, оскільки досліджуваний злочин є злочином невеликої тяжкості, однак певні недоліки та проблеми щодо призначення перерахованих покарань все ж існують.

Отож, детальніше розглянемо кожен вид покарання та помилки, які найчастіше зустрічаються в судовій практиці під час його призначення.

Штраф – це грошове стягнення, що накладається судом у випадках і в межах, встановлених в Особливій частині КК України. Як правильно пише Е.А. Саркісова, штраф є перспективним заходом кримінального покарання, що застосовується за ненасильницькі злочини [2, с. 139]. Саме тому, мабуть, і найбільш поширеним, як свідчать матеріали судової практики, видом покарання за злочин, передбачений ст. 197 КК України, є штраф – 63,89%. Водночас мінімально можливий розмір призначеного штрафу згідно із ч. 2 ст. 53 КК є 30 н.м.д.г., що дорівнює 510 грн, а максимум (відповідно до санкції ст. 197 КК) – 50 н.м.д.г., тобто 850 грн.

При цьому серед науковців вже досить давно жваво обговорюється проблема співмірності розмірів н.м.д.г. Як відомо, сучасне кримінальне законодавство України, за прикладом кримінальних законів багатьох європейських держав, відмовилося від обчислення розмірів штрафу у твердих грошових сумах і визначає його в умовних одиницях – неоподатковуваних мініумах доходів громадян. Розмір доходу, що не підлягає оподаткуванню, вперше був закріплений у п. «к» ч. 1 ст. 3 Закону УРСР «Про прибутковий податок з громадян Української РСР, іноземних громадян та осіб без громадянства» від 5 липня 1991 р. № 1306-XII на рівні 185 крб. Потім він неодноразово підвищувався, аж поки Указом Президента України «Про грошову реформу в Україні» від 25 серпня 1996 р. № 762/96 н.м.д.г. було встановлено на рівні 17 грн [3, с. 10-11]. Однак, як слушно від-

мічає Л.М. Демидова, після того як 1 січня 2004 р. набрав чинності Закон України «Про податок з доходів фізичних осіб» від 22 травня 2003 р. № 889-IV, спостерігається руйнування правил побудови диспозицій та санкцій статей Особливої частини КК, відповідно до яких покарання має відповідати характеру і ступеню суспільної небезпечності злочину та бути необхідним і достатнім для виправлення винного й попередження вчинення нового злочину. Як зауважує науковець, така руйнація розпочалася із проголошенням зазначеним нормативно-правовим актом різних формул обчислення н.м.д.г.: одна застосовувалася під час кваліфікації злочинів та адміністративних правопорушень і залежала від розміру мінімальної заробітної плати на 1 січня відповідного наступного року, а інша використовується для визначення розміру штрафу і дорівнює (як і до набуття сили зазначеним Законом) 17 грн [4, с. 95].

Незважаючи на критику науковців, законодавець із прийняттям Податкового кодексу України від 2 грудня 2010 р. (далі – ПК України) зберіг такий дуалізм для потреб кримінального законодавства [5, с. 79-80]. Так, відповідно до п. 5 підрозділу 1 розділу ХХ ПК України «якщо норми інших законів містять посилення на н.м.д.г., то для цілей їх застосування використовується suma в розмірі 17 грн, крім норм адміністративного та кримінального законодавства в частині кваліфікації злочинів або правопорушень, для яких suma неоподатковуваного мінімуму встановлюється на рівні податкової соціальної пільги, визначеної п. 169.1.1 ст. 169 розділу IV цього Кодексу для відповідного року». Податкова ж соціальна пільга до 1 січня 2015 р. відповідає 50% прожиткового мінімуму доходів громадян для працездатного населення, а з 1 січня 2015 р. – 100%.

Таким чином, один н.м.д.г. під час кваліфікації злочинів у 2014 р. дорівнює 609 грн, а для штрафу використовується ставка у 17 грн, яка майже у 36 разів менша. Видаеться, подібна різниця не є виправданою. Так, наприклад, у 2011 р. Чугуївським районним судом Харківської області була розглянута справа проти гр. С., який, будучи лісником, неналежним чином слідкував за ввіреним йому обходом та не повідомив керівництво про незаконні порубки лісу. Внаслідок дій останнього лісництву була завдана шкода в розмірі 1523369 грн 56 коп. (1 н.м.д.г. у 2011 р. дорівнював 470,5 грн), покарання ж було призначено у вигляді штрафу у 850 грн (50 н.м.д.г.) [6].

Ця проблема є глибинною, оскільки, як слушно зазначає В.О. Попрас, жодних формалізованих правил, які б стосувалися визначення розміру покарання у вигляді штрафу, чинний КК не містить, у зв'язку з чим суд керується виключно власною совістю та правосвідомістю. Визначаючи його розмір близче до максимуму, мінімуму чи до середини (медіани), які встановлені в санкції статті Особливої частини КК. Відповідно до результатів проведеного дослідником узагальнення практики, суди переважно призначають штрафи в розмірах, близьких до мінімуму санкції статті, за якою засуджується особа [7, с. 135-136].

Аналізуючи розміри штрафів, що призначалися засудженим за ст. 197 КК України, доходимо все ж дещо інших висновків. Так, відповідно до даних узагальнень матеріалів судової практики за 2003–2013 рр., у випадках, коли призначався штраф, його розмір було визначено:

- а) на рівні мінімуму (30 н.м.д.г.) – у 16 випадках (34,78%);
- б) між мінімальним розміром і медіаною санкції – 6 разів (13,04%);
- в) на рівні медіані санкції – 4 випадки (8,7%);
- г) між медіаною та максимумом санкції – 5 разів (10,87%);
- д) на рівні максимального розміру санкції – у 15 випадках (32,61%).

Отже, розподіл між розмірами штрафів, що призначались судами за вчинення злочину, передбаченою ст. 197 КК України, хоча й неоднорідний, однак доволі типовий для злочинів невеликої тяжкості.

Також досить часто суди припускаються іншої поширеної помилки під час призначення даного виду покарання – зазначають лише грошову суму штрафу без вказівки на кількість н.м.д.г. Наприклад, Косівським районним судом Івано-Франківської області призначено покарання у вигляді штрафу – 510 грн, Перевальський районний суд Луганської області призначив штраф у розмірі 850 грн [8; 9] тощо.

Крім того, як зазначають деякі вчені, у зв'язку з неправильним обрахуванням н.м.д.г. частину вироків щодо розміру штрафу можна вважати помилковими, оскільки ними призначався штраф у розмірах 580, 600, 640 та 800 грн, тобто такий, який обрахувався не з 17 грн, а виходив з іншої суми н.м.д.г. Наприклад, вироком Шевченківського районного суду м. Чернівці гр. Ф. призначено покарання у вигляді штрафу в сумі 580 грн [10], Путильським районним судом Чернівецької області громадянину було призначений штраф у розмірі 640 грн [11] тощо.

Є й інші помилки. Зокрема, інколи суди визначають розмір штрафу через вказівку на розмір н.м.д.г., проте без перерахунку його в конкретну грошову суму. Гадаємо, подібне упущення створює певні труднощі для виконання покарання особою, щодо якої було постановлено обвинувальний вирок суду.

Громадські роботи – це основний вид покарання, який полягає у виконанні засудженим протягом строку, встановленого вироком суду, у вільний від роботи чи навчання час безоплатних суспільно корисних робіт, вид та характер яких визначають органи місцевого самоврядування [1, с. 331-332].

Як вказує О.В. Ткачова, кара під час громадських робіт полягає в наступному: 1) як і в будь-якому покаранні, вона існує вже в самому факті засудження особи; 2) робота, яка виконується під час відбування даного виду покарання, має примусовий характер (засуджений зобов'язаний виконувати лише ті види робіт, які визначаються йому органом місцевого самоврядування за погодженням із кримінально-виконавчою інспекцією; 3) неабияке навантаження несе такий каральний елемент як виконання робіт безоплатно; 4) час відбування цього виду покарання не

зараховується до трудового стажу засудженого, що дає право на пенсію; 5) до опосередкованого каральногопливу на засудженого можна віднести те, що громадські роботи відбуваються на підприємствах, які визначаються органами місцевого самоврядування, при цьому засуджений не має права не погоджуватися на призначенну йому роботу [12, с. 100-103] тощо.

Санкцію ст. 197 КК України 15 квітня 2008 р. Законом України № 270-VI «Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо гуманізації кримінальної відповідальності» було додовано таким видом покарання як громадські роботи. Даний захід державного примусу за порушення обов'язків щодо зберігання чи охорони чужого майна суди призначали у 9,72% випадків. Найчастіше суди призначали це покарання в мінімальному його розмірі – 120 годин, а в максимальних межах (240 годин) воно не призначалося жодного разу.

Видається, що даний вид покарання явно недооцінюється судами як захід, спрямований на виправлення засудженого й запобігання вчиненню ним нових злочинних діянь, особливо під час його призначення за такий злочин невеликої тяжкості, який передбачений ст. 197 КК. Так, відповідно до даних, які наводить О.В. Ткачова, на думку 38% інспекторів кримінально-виконавчих інспекцій, даний вид покарання повністю досягає мети кари. На погляд 55,6% респондентів така мета досягається частково. І лише 6,4% опитуваних вважають, що цей вид покарання не досягає передбачуваної мети. Щодо мети виправлення засуджених, то на думку майже третини опитаних (28%), вона повністю досягається у процесі виконання (відбування) громадських робіт. 58,5% інспекторів вважають, що дана мета досягається частково, 13,5% – що мета виправлення взагалі не досягається. Крім того, на думку 27% респондентів, цей вид покарання також запобігає новим злочинам і часткове досягнення цієї мети можливе з точки зору 63% опитуваних. І лише 10% інспекторів відмітили, що під час призначення громадських робіт запобігти новим злочинам як із боку засуджених, так і з боку інших осіб неможливо [12, с. 109-110]. Цікавою також є думка В.Г. Павленко щодо вивчення рівня повторної злочинності серед осіб, які відбувають покарання у вигляді громадських робіт. Як відмічає науковець, через два роки після закінчення дії покарання у вигляді громадських робіт серед осіб, які його відбули, рецидив злочинів не зростає, а напаки, є значно нижчим, ніж у тих осіб, які відбули таке покарання як позбавлення волі [13, с. 49-51].

Крім того, доволі спірним видається і призначення штрафу особам, які є годувальниками мало-забезпечених чи/та багатодітних сімей. Вірогідно, що призначення таким засудженим саме громадських робіт, а не штрафу, буде, по-перше, сприяти виправленню засудженого, по-друге, не ставитиме

його сім'ю у скрутне чи, принаймні, несприятливе матеріальне становище. Так, наприклад, призначаючи штраф годувальнику у розмірі 850 грн, якщо на його утриманні є 2-3 неповнолітніх дітей, буде, мабуть, суворішим для нього (і для його сім'ї також) покаранням, ніж, наприклад, 120 годин громадських робіт. Адже за таких умов родина не втратить із власного незначного бюджету грошей.

Тому вважаємо за необхідне звернути увагу суддів на перспективність даного виду покарання й можливість його більш широкого застосування.

Виправні роботи – основний вид покарання, яке полягає в обмеженні не лише трудових прав засудженого шляхом покладення на нього обов'язку працювати в певному місці, а й його права власності шляхом відрахування частини його заробітку в дохід державного бюджету [14, с. 112].

Даний вид покарання призначається судом у межах від шести місяців до двох років і відбувається за місцем роботи засудженого, тобто зі змісту ст. 57 КК України постає, що виправні роботи до безробітних застосовуватися не можуть. До того ж, із суми заробітку засудженого провадяться відрахування, які відповідно до ч. 1 ст. 57 КК можуть складати від 10 до 20%.

Водночас законодавець із кола працюючих осіб робить винятки для 14 категорій осіб, яким виправні роботи не можуть призначатись, а саме: 1) вагітні жінки; 2) жінки, що перебувають у відпустці по догляду за дитиною; 3) непрацездатні; 4) особи, що не досягли шістнадцятирічного віку; 5) особи, що досягли пенсійного віку; 6) військовослужбовці; 7) особи рядового й начальницького складу Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України; 8) працівники правоохоронних органів; 9) нотаріуси; 10) судді; 11) прокурори; 12) адвокати; 13) державні службовці; 14) посадові особи органів місцевого самоврядування (ч. 2 ст. 57 КК України).

Відповідно до Кримінально-виконавчого кодексу України на засудженого до виправних робіт протягом строку, встановленого вироком, покладаються такі обов'язки: працювати за місцем його роботи (ч. 1 ст. 41); періодично з'являтися на реєстрацію до кримінально-виконавчої інспекції (ч. 6 ст. 41); встановлена заборона на звільнення з роботи за власним бажанням (ч. 1 ст. 42) і виїзд за межі України без дозволу кримінально-виконавчої інспекції (ч. 4 ст. 42).

Слід відразу наголосити, що до осіб, які порушили обов'язки щодо зберігання чи охорони чужого майна, виправні роботи майже не застосовуються. За період із 2003 р. по 2013 р. його призначили лише один раз. На перший погляд видається, що така практика судів не може заслуговувати на підтримку. Однак слід ураховувати, що, по-перше, порушення обов'язків (діяння) виражається в невиконанні чи неналежному їх виконанні, по-друге, суб'єктом злочину, передбаченого ст. 197 КК, є особа, якій доручено зберігати чи охороняти чуже майно, тобто спеціальний суб'єкт¹. А в абз. 2 п. 12 постанови Пленуму Верховного Суду України № 7 від 24 жовтня 2003 р. «Про практику призначення

¹ Докладніше див.: Михайліченко Т.О. Суб'єкт порушення обов'язків щодо охорони майна (ст. 197 КК України) // Форум права. – 2011. – № 3. – С. 537–542.

судами кримінального покарання» вказано: «Суди не повинні призначати віправні роботи особам, які вчинили злочини, пов’язані з виконанням ними службових або професійних обов’язків, коли залишення винного на тій самій роботі може привести до послаблення виховного й запобіжного впливу покарання або до вчинення таких же злочинних діянь» [15]. Тобто якщо суд буде призначати віправні роботи особі, яка внаслідок невиконання чи неналежного виконання своїх професійних, договірних чи інших правових обов’язків спричинила тяжкі наслідки, то навряд чи будуть досягнуті цілі покарання, які передбачені ч. 2 ст. 50 КК України.

Тобто законодавець, *de jure* закріпивши віправні роботи як альтернативний вид покарання за порушення обов’язків щодо зберігання чи охорони чужого майна, не врахував специфіку вчинюваного діяння та особливостей суб’екта даного злочину, а тому *de facto* це покарання майже не призначається. Таким чином, постає закономірне питання про доцільність його подальшого збереження в санкції ст. 197 КК. Видеться, що віправні роботи як вид покарання за досліджуваний злочин мають бути виключені.

Обмеження волі – основний вид покарання, який полягає в обмеженні особистої свободи засудженого шляхом часткової² ізоляції від суспільства в установах відкритого типу, а також його права на працю, обов’язкового зачленення до праці [14, с. 170].

Відповідно до ч. 5 ст. 61 КК мінімальний строк обмеження волі становить один рік, а максимальний – 5 років. У санкції ст. 197 КК його максимум дорівнює двом рокам.

У ч. 3 ст. 61 КК закріплюється перелік із шести категорій осіб, до яких це покарання не може застосовуватися.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін [та ін.] ; за ред. В.В. Стасиша, В.Я. Тація. – 4-е вид., перероб. і допов. – Х. : Право, 2010. – 456 с.
2. Саркисова Э.А. Роль наказания в предупреждении преступлений / Э.А. Саркисова. – Минск : Наука и техника, 1990. – 160 с.
3. Пономаренко Ю.А. Штраф як вид покарання у кримінальному праві України (за результатами реформи 2011 р.) : наук. нарис / Ю.А. Пономаренко ; наук. ред. Ю.В. Баулін. – Х. : Право, 2012. – 80 с.
4. Демидова Л.М. Покарання за заподіяння майнової шкоди за чинним КК України / Л.М. Демидова // Проблеми законності. – 2010. – Вип. 112. – С. 91–98.
5. Таций В.Я. Стабильность и динамизм – необходимые условия эффективности и качества законодательства Украины об уголовной ответственности / В.Я. Таций, В.И. Борисов, В.И. Тютюгин // Современные проблемы уголовно-правового воздействия : Межгос. сб. науч. статей. – Луганск : РИО ЛГУВД им. Э.А. Диоренко, 2013. – С. 70–83.
6. Архів Чугуївського районного суду Харківської області, 2011 р., кримінальна справа № 20/1-94/2011.
7. Попрас В.О. Штраф як вид покарання за кримінальним правом України : монографія / В.О. Попрас. – Х. : Право, 2009. – 224 с.
8. Архів Косівського районного суду Івано-Франківської області, 2010 р., кримінальна справа № 1-98/10.
9. Архів Переяславського районного суду Луганської області, 2013 р., кримінальне провадження № 422/3359/2013-к.
10. Архів Шевченківського районного суду м. Чернівці, 2011 р., кримінальна справа № 1-148/11.
11. Архів Путильського районного суду Чернівецької області, 2012 р., кримінальна справа № 1-38/2012.
12. Ткачова О.В. Виконання покарань у виді віправних і громадських робіт : монографія / О.В. Ткачова. – Х. : Право, 2010. – 192 с.
13. Павленко В.Г. Кримінологічна характеристика злочинів, за вчинення яких застосовуються громадські роботи: аналіз даних про особистість злочинців / В.Г. Павленко // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. – 2005. – № 1. – С. 46–51.
14. Пономаренко Ю.А. Виды наказаний по уголовному праву Украины : монография / Ю.А. Пономаренко. – Х. : ФІНН, 2009. – 344 с.

² Слід погодитися із зауваженням Ю.А. Пономаренка, який вказує, що в ч. 1 ст. 61 КК закладене логічне протиріччя: обмеження волі не може бути без ізоляції від суспільства, оскільки особа, яка ні в найменшому ступені не ізольована від суспільства, а продовжує залишатися в ньому, не є обмеженою у своїй власній свободі [14, с. 168]. Тому обґрутованою є пропозиція П.Г. Кущіра розмежовувати обмеження волі від позбавлення волі не за наявністю чи відсутністю ізоляції від суспільства, а за ступенем такої ізоляції, тобто хоча ізоляція під час обмеження волі має місце, однак ступінь цієї ізоляції менший, ніж під час позбавлення волі [16, с. 130].

15. Про практику призначення судами кримінального покарання : постанова Пленуму Верховного Суду України від 24.10.2003 р. № 7 // Законодавство України : офіц. веб-сайт Верховної Ради України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-03>. – Заголовок з екрану.

16. Кушнір П.Г. Ізоляція від суспільства як ознака розмежування обмеження та позбавлення волі / П.Г. Кушнір // Нове законодавство України та питання його застосування : тези доп. та наук. повідом. учасників наук. конф. молодих учених та здобувачів (м. Харків, 26-27 грудня 2003 р.) / за ред. М.І. Панова. – Х. : Нац. юрид. акад. України, 2004. – С. 127-130.

17. Правова доктрина України : у 5 т. – Т. 5: Кримінально-правові науки в Україні: стан, проблеми та шляхи розвитку / В.Я. Тацій, В.І. Борисов, В.С. Батиргареєва та ін. ; за заг. ред. В.Я. Тація, В.І. Борисова. – Х. : Право, 2013. – 1240 с.

УДК 343.915

БІОЛОГІЧНІ ОЗНАКИ ОСОБИ НЕПОВНОЛІТНЬОГО ПРАВОПОРУШНИКА ЯК ОБ'ЄКТА КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

BIOLOGICAL SIGNS OF FACE OF MINOR OFFENDER AS THE OBJECT OF CRIMINALISTICS RESEARCH

Пасєка М.О.,

кандидат юридичних наук,
асистент кафедри правосуддя юридичного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Досліджуються біологічні ознаки особи неповнолітнього правопорушника як об'єкта криміналістичного дослідження. Показано вплив цих ознак на ефективність розслідування та розкриття злочинів. Наведено особливості окремих слідів злочину, які можуть свідчити про те, що сліди належать саме неповнолітній особі.

Ключові слова: біологічні ознаки, неповнолітній, правопорушник, злочин, властивість, сліди.

Исследуются биологические признаки лица несовершеннолетнего правонарушителя как объекта криминалистического исследования. Показано влияние этих признаков на эффективность расследования и раскрытия преступлений. Приведены особенности отдельных следов преступления, которые могут свидетельствовать о том, что следы принадлежат именно несовершеннолетнему лицу.

Ключевые слова: биологические признаки, несовершеннолетний, правонарушитель, преступление, свойство, следы.

The biological signs of face of minor offender are investigated as an object of criminalistics research. It shows the impact of these characteristics on the effectiveness of the disclosure and investigation of crimes. Features over of separate tracks of crime, that can testify that tracks belong to exactly the minor person, are brought.

Key words: the biological characteristics, minor, offender, crime, property, tracks.

Постановка проблеми. Дослідження біологічних ознак особи неповнолітнього правопорушника та вдосконалення поняття біологічних ознак неповнолітнього правопорушника дає змогу висувати більш конкретні версії щодо основних обставин учиненого злочину та цілеспрямовано проводити розшук неповнолітньої особи, ймовірного правопорушника, сформулювати практичні рекомендації щодо використання цих відомостей для ефективного розслідування та розкриття злочинів, учинених ними. Останніми роками проблема злочинності неповнолітніх в Україні набула особливої гостроти та актуальності, майже 10% кримінальних правопорушень у державі вчинили саме діти.

Розглядаючи питання біологічних ознак особи неповнолітнього правопорушника, варто зазначити, що як у наукі-криміналістиці, так і в практичній слідчій, експертній, оперативній діяльності поняття «ознака» нерідко визначається через поняття «власність», і навпаки – властивість інтерпретується як ознака [1]. Це питання є предметом широких дискусій як серед науковців-криміналістів, так і серед

практиків, проте на сьогодні єдина точка зору щодо цього питання відсутня.

Аналіз дослідження даної проблематики свідчить, що суті зазначених понять присвячені праці С.М. Потапова, Р.С. Белкіна, М.В. Салтєвського, О.Р. Росинської, В.Є. Корноухова, М.О. Корнієнка, Т.О. Моiseєвої та інших учених.

Формулювання цілей статті. Показати вплив біологічних ознак особи неповнолітнього правопорушника на ефективність розслідування й розкриття злочинів, учинених неповнолітньою особою. Навести особливості окремих слідів злочину, які можуть свідчити про те, що слідоутворюючим об'єктом є саме неповнолітня особа.

Виклад основного матеріалу. Щодо визначення поняття «ознака» та «власність» одна група науковців і практиків, зокрема Н.О. Новосьолова, С.М. Потапов, Л.О. Резніков, М.В. Терзієв та інші, вважають, що сутність зазначених понять є ідентичною, тобто ознака є властивістю [2, с. 12]. Друга група вчених, зокрема Р.А. Алімова, В.Я. Колдін, О.Р. Шляхов та інші, зазначають, що під ознакою у кри-